

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

V. BIND

HJØRRING AMT · TISTED AMT
AALBORG AMT

KØBENHAVN 1924

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Sindal (egen Komm.)	129	Ugilt (egen Komm.)	125
Skagens Landdistrikt (egen Komm.) ..	86	Understed (Understed-Karup Komm.) ..	157
Skallerup (Skallerup-Vennebjerg Komm.)	147	Vejby (Vejby-Sejlstrup Komm.)	211
Skræm (egen Komm.)	267	Vennebjerg (Skallerup-Vennebjerg	
Skt. Hans (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	121	Komm.)	149
Skt. Olai (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	123	Vester-Hjermeslev (Ingstrup-Vester-Hjer-	
Skærum (Aasted-Skærum Komm.)	110	meslev-Alstrup Komm.)	240
Skæve (egen Komm.)	170	Vesterø (Byrum-Hals-Vesterø Komm.) ..	284
Stenum (Tolstrup-Stenum Komm.)	227	Vidstrup (Tornby-Vidstrup Komm.) ..	146
Taars (egen Komm.)	199	Volstrup (egen Komm.)	160
Tise (Vrensted-Tise Komm.)	222	Vore [Voer] (egen Komm.)	176
Tolne (egen Komm.)	101	Vraa (Vraa-Em Komm.)	228
Tolstrup (Tolstrup-Stenum Komm.) ..	224	Vrejlev (Vrejlev-Hæstrup Komm.)	204
Tornby (Tornby-Vidstrup Komm.)	144	Vrensted (Vrensted-Tise Komm.)	221
Torslev, Dronninglund Hrd. (egen Komm.)	166	Øland (egen Komm.)	273
Torslev, Øster-Han Hrd. (egen Komm.)	261	Ørum (Hellevad-Ørum Komm.)	192
Tranum (Lerup-Tranum Komm.)	256	Øster-Brønderslev (Øster-Brønderslev-	
Tværsted (Tværsted-Ugerby Komm.) ..	91	Hallund Komm.)	234
Ugerby [Uggerby] (Tværsted-Ugerby		Øster-Svenstrup (egen Komm.)	264
Komm.)	138		

TISTED AMT 287—482

MORS 436

Købstæder: Nykøbing p. 306 — Tisted p. 293.

Herreder: Hassing p. 386 — Hillerslev p. 342 — Hundborg p. 366 —
Morsø Nørre p. 464 — Morsø Sønder p. 438 — Revs p. 407 —
Vester-Han p. 320.

Sogne (og Landkommuner):

Ager [Agger] (Vestervig-Ager Komm.) ..	415	Helligsø (Helligsø-Gettrup Komm.) ..	427
Alsted (Alsted-Bjergby Komm.)	475	Heltborg (Visby-Heltborg Komm.)	421
Arup (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	340	Hillerslev (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	356
Bested (Bested-Grurup Komm.)	398	Hjaremaal [Hjardemaal] (egen Komm.)	364
Bjergby (Alsted-Bjergby Komm.)	474	Hjortdal [Hjortdals] (egen Komm.)	323
Blistrup [Blidstrup] (Vejerslev-Blistrup		Hundborg (Hundborg-Janderup Komm.)	379
Komm.)	455	Hunstrup [Hundstrup] (egen Komm.) ..	361
Bodum (Bodum-Ydby Komm.)	423	Hurup (egen Komm.)	419
Dragstrup (Dragstrup-Skallerup Komm.)	468	Hvidbjerg, Morsø-Sønder Hrd. (Karby-	
Ejerslev (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby		Hvidbjerg-Rested Komm.)	449
Komm.)	481	Hvidbjerg, Revs Hrd. (Hvidbjerg-Lyngs	
Elsø (Lødderup-Elsø Komm.)	440	Komm.)	429
Erslev (Tødsø-Erslev Komm.)	465	Hvidbjerg vesten Aa (Hvidbjerg vesten	
Flade (Flade-Sønder-Draaby Komm.) ..	473	Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	401
Frøslev (Frøslev-Møllerup Komm.)	440	Hørdum (Skyum-Hørdum Komm.)	394
Galtrup (Galtrup-Øster-Jølby Komm.) ..	466	Hørsted (Sønderhaa-Hørsted Komm.) ..	390
Gettrup (Helligsø-Gettrup Komm.)	428	Janderup (Hundborg-Janderup Komm.)	383
Grurup (Bested-Grurup Komm.)	400	Jegindø (egen Komm.)	435
Gøttrup (Køttrup-Gøttrup Komm.)	327	Jørsby [Jordsby] (Sejerslev-Ejerslev-	
Hansted (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	345	Jørsby Komm.)	481
Harring (Harring-Stagstrup Komm.) ..	390	Kaastrup (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	358
Hassing (Hassing-Villerslev Komm.) ..	395	Kallerup (Skjoldborg-Kallerup Komm.)	375

	Pag.		Pag.
Karby (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	446	Sønder-Draaby (Flade-Sønder-Draaby Komm.)	477
Kettrup (Kettrup-Gøttrup Komm.)	325	Sønderhaa (Sønderhaa-Hørsted Komm.)	388
Klim (Klim-Vester-Torup Komm.)	328	Tilsted (egen Komm.)	367
Kollerup (egen Komm.)	321	Tisted Landsogn (egen Komm.)	366
Lild [Lil] (Tømmerby-Lild Komm.)	335	Torsted (Sjærrind-Torsted Komm.)	373
Lodbjærg (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	406	Tved (Nors-Tved Komm.)	350
Lyngs (Hvidbjærg-Lyngs Komm.)	432	Tæbring (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	443
Lødderup (Lødderup-Elsø Komm.)	438	Tødsø (Tødsø-Erslev Komm.)	464
Lørslev [Ljørslev] (Lørslev-Ørding Komm.)	457	Tømmerby (Tømmerby-Lild Komm.)	333
Møllerup (Frøslev-Møllerup Komm.)	442	Vang (egen Komm.)	377
Nors (Nors-Tved Komm.)	348	Vejerslev (Vejerslev-Blistrup Komm.)	452
Nørhaa (egen Komm.)	384	Vester-Assels (Øster-Assels-Vester-Assels Komm.)	463
Odby (Søndbjærg-Odby Komm.)	434	Vester-Torup (Klim-Vester-Torup Komm.)	330
Ovtrup (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	444	Vester Vanned [Vandet] (Vester-Vanned-Øster-Vanned Komm.)	351
Rakkeby (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	445	Vestervig (Vestervig-Ager Komm.)	408
Rested [Redsted] (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	451	Vestløs [Vestløs] (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	338
Ræer (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	342	Vigsø (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	347
Sejerslev (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	477	Villerslev (Hassing-Villerslev Komm.)	396
Sennels (egen Komm.)	359	Visby (Visby-Heltborg Komm.)	397
Sjærrind [Sjærring] (Sjærrind-Torsted Komm.)	369	Vust (egen Komm.)	331
Skallerup (Dragstrup-Skallerup Komm.)	469	Ydby (Bodum-Ydby Komm.)	424
Skinnerup (egen Komm.)	368	Ørding (Lørslev-Ørding Komm.)	459
Skjoldborg (Skjoldborg-Kallerup Komm.)	374	Ørum (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	404
Skyum (Skyum-Hørdum Komm.)	393	Øster-Assels (Øster-Assels-Vester-Assels Komm.)	461
Snedsted (egen Komm.)	387	Østerild (egen Komm.)	362
Solbjærg (Solbjærg-Sundby Komm.)	470	Øster-Jølby (Galtrup-Øster-Jølby Komm.)	467
Stagstrup (Harring-Stagstrup Komm.)	392	Øster-Vanned [Vandet] (Vester-Vanned-Øster-Vanned Komm.)	355
Sundby (Solbjærg-Sundby Komm.)	471	Østløs [Østløs] (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	337
Søndbjærg (Søndbjærg-Odby Komm.)	432		

AALBORG AMT 483—788

Købstæder: Aalborg p. 489 — Løgstør p. 556 — Nibe p. 549 — Nørre-Sundby p. 541.

Herreder: Aars p. 714 — Fleskum p. 600 — Gislum p. 742 — Hellum p. 653 — Hindsted p. 683 — Hornum p. 624 — Kær p. 564 — Slet p. 765.

Sogne (og Landkommuner):

Aaby (Aaby-Birsted Komm.)	570	Aars (egen Komm.)	726
Aalborg Budolfi Landsogn (egen Komm.)	625	Ajstrup (Sulsted-Ajstrup Komm.)	580
Aalborg Frue Landsogn (egen Komm.)	565	Als (egen Komm.)	684
Aarestrup (egen Komm.)	641	Alstrup (Lovns-Alstrup Komm.)	758

Nykøbing.

1556

Nykøbing Købstad ligger i Morsø Sønderherred under 56° 47' 42" n. Br. og 3° 43' v. L. for Kbh. — 8° 51' 40" ø. L. for Grw. — (beregnet for Kirken) ved en lille Bugt, der afsættes af Livø Bredning, og som begrænses af to Halvøer, den flade Ørodde mod Ø. og den høje Revshammer mod S. Byen ligger venligt og smukt, set fra Fjorden, paa et fladt, for en Del af Kær og Eng bestaaende Terræn, der dog i Midten paa den Del, hvor Kirken ligger (en tidligere Holm), er noget højere. Ved Højvande er enkelte Dele af Byen udsat for at lide Skade, og man har til Beskyttelse

anlagt flere Diger. Ved Kirkens Grundsten er der 5,5 m, paa Raadhustorvet ud for Nygade 1,6 m. Afstanden fra Tisted er 21 km, fra Skive 28 km (med Dampfærge og Jærnbane 39 km). Byens største Udstrækning er fra V. til Ø. c. 1200 m, fra N. til S. c. 1000 m. Hovedaaren er Algade, der mod V. fortsættes i Vestergade med Vesterbro og Landevejen til Næssund. Fra Raadhustorvet, ved Algades Endepunkt, udgaar mod NV. Nygade, der fortsætter sig i Nørrebrogade og gaar over i Landevejen til Vilsund med Sidevej til Feggesund. Fra Byens Centrum udgaar ogsaa Østergade, der fører til Øroddevejen, og Nørregade, men ingen af disse er Færdselsveje for Oplandet. Husene er, fraset Hovedgaderne, der har en Del høj Bebyggelse, temmelig smaa og uanselige, men egentlig gamle Huse findes næsten ikke. Byens største Udvidelse i de senere Aar er sket mod V. omkring Dueholm, der er blevet indlemmet i Købstaden; i Retning af Revshammer er der ogsaa bygget mange Villaer, men mod N. er det lave Terræn en Hindring for Byens Vækst.

Byen har 50 Gader og Stræder og 3 Torve. — Købstadsgrunden med tilhørende Markjorder*) udgør 977 ha, og der var $\frac{1}{2}$ 1921 1142 Huse. Af Arealet var i 1919 362 ha besaaede, 321 Grønfoder og Græsning, 76 Haver o. l., 61 Skov, 127 bygget Grund, Veje o. l. og 6 Vandareal. Det saml. Hartkorn var 1905 118 Td. Der fandtes 42 Jordbrug i den egtl. Købstad med 35 Td., 282 Jordbrug med Avlsbygninger paa Markjorderne med 77 Td. Hk. Paa Markjorderne ligger bl. a. Gaarden *Rolstrup*, 8,4 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 85; c. 52 ha, deraf Ager 50, endv. Fattiggaarden, *Juelsgaard*, den nedlagte og udstykkede Hovedgaard *Dueholm* og den ligeledes udstykkede Gd. *Marielyst*; *Dueholm Ml.* samt et Teglværk. Paa *Revshammer* (Refshammer) bor en Del Fiskerfamilier.

Byningernes saml. Brandforsikringssum var $\frac{1}{4}$ 1923 23,109,503 Kr. (Antal af Forsikringer 1309). Ved Vurderingen til Ejendomsskyld 1920 udgjorde den samlede Vurderingssum 20,239,000 Kr., deraf Jordværdien 6,419,000 Kr.

Af Byens offentlige og andre Bygninger samt Institutioner nævnes:

Kirken, ved Kirketorvet, Byens Hovedtorv. Her stod tidligere Skt. Klemens Kirke, en Murstensbygning med Kor, Skib og Vesttaarn fra den senere Middelalder, men med mange Kvadre af en romansk Granitkirke, hvis Nordmur endnu delvis var bevaret; to Udbygninger mod N., der gav Kirken et ganske egen-

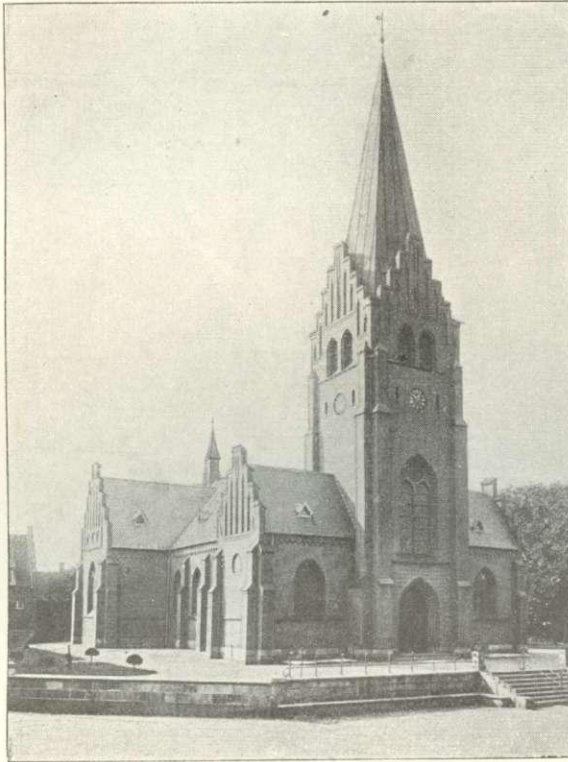
*) Iflg. Bekendtgør. af $\frac{15}{6}$ 1901 er fra $\frac{1}{4}$ 1902 det tidl. Nykøbing Kbst.s Landdistr. saavel i verdslig som gejstlig Hens. indlemmet i Købstaden.

dommeligt Ydre, var tilføjede 1612-15, da ogsaa Vaabenhuset og Sakristiet fik svungne Renaissancegavle; Taarnets Gavle var genopbyggede 1748-50. Paa Grund af Brøstfædighed blev den lukket i Maj 1884, og medens man i de næste Aar diskuterede, om den skulde istandsættes eller erstattes med en helt ny, holdtes der Gudstjeneste i et Pakhus i Kirkegade. Endelig nedrevs den gamle Kirke 1889-90, hvorefter den nuværende Bygning opførtes 1890-91 (Grundstenen nedl. ^{5/7} 1890, indv. ^{29/11} 1891) paa den gamles Plads, dog saaledes at Koret vender mod S. og Taarnet mod N. ud til Torvet, fra hvilket et anseligt Trappeparti

fører op til Kirkepladsen. Kirken (udv. 44 m) er bygget efter Tegn. af Arkitekterne O. P. Momme og L. Olesen, i gotisk Stil, af røde Mursten med Skifertag, og bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutn., Korsarme mod V. og Ø., Taarn med 4 Gavle og et kobbærtækt, ottekantet Spir (43,3 m) samt ved hver Side af Taarnet, i Ø. og V., en Udbygning, der tjener til enh. Sakristi og Lighus. Alle Gavlene er takkede og blindingsprydede. Til Gesimser, Kamme og Mønstermurværk er der anvendt glaserede, forskelligfarvede Sten. Over Skibets Sydgavl en Tagrytter. Skibet (indv.

Nykøbing Kirke.

12,5 m bredt) er dækket af en 11,6 m høj Tøndehvælvning, det 3 Trin hævede Kor af en Halvkuppelhvælv. Det indre er dekoreret i lyse Farver efter Ud-kast af N. Overgaard og, for Korets Vedk., af Prof. A. Jerndorff. Korsarmene har Tøndehvælvninger, Udbygningerne fladt Bjælkeloft. Alterbordet er af sort Marmor. Altertavlen er malet 1893 af A. Jerndorff (Christus Con-solator). Fra den gamle Kirke er overflyttet den rigt udskaaarne Prædike-stol, med Aarst. 1605, den romanske Granitfont, der en Tid blev brugt som Vandtrug i Erslev, Orgelet, et Par Lysekroner samt en i den østl. Korsarm staaende Munkestol med latinsk Minuskelindskrift (Aar 1500 paabe-

gyndtes dette Kor etc.) og en Række Stolestadegavle med Bomærker, fra 1572. Kirken er opf. dels ved et af Kommunen garanteret Laan, dels ved Gaver fra private, for omtr. 110,000 Kr. og brandforsikret for 232,500 Kr.

Ved Kirken, der er selvejende, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst ved Lødderup-Elsø Pastorat, og en residerende Kapellan. Foruden Kirkepladsen og Kirkegaarden med Ligkapel og Graverbolig ejer Kirken i Kapitaler omtr. 30,000 Kr. og i Tiender omtr. 10 Td. Byg aarl.; dens Gæld er 58,000 Kr.

Byen har een Kirkegaard, henved 2,8 ha, anlagt 1857 (aabnet $\frac{10}{7}$), da den gamle Kirkegaard nedlagdes, og flere Gange udvidet, beliggende mod Ø. uden for Bygrænsen ved Plantagen; paa Kirkegaarden et 1881 opf. Ligkapel og Mindestøtter for Grosserer M. C. Holm, † 1892, og Jærnstøber N. A. Christensen, † 1914.

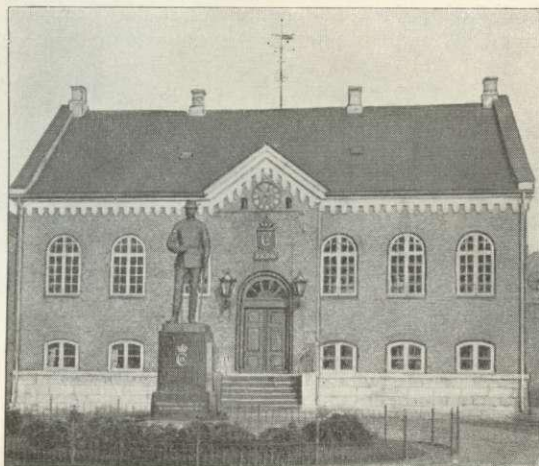
Missionshuset „Bethania“, Nørrebrogade, er opf. 1887.

Raadhuset, ved Raadhustorvet, er opf. 1846-47 i to Stokv. af gule Mursten efter Tegn. af N. S. Nebelong, ejes af Amtet med $\frac{3}{4}$ og Byen med $\frac{1}{4}$ og indeholder bl. a. Byraadssal, Retslokale og Værelse for Forligskommissionen, samt i nederste Stokv. Arrestforvarerbl. og Pl. til 7 Arrestanter. Fra $\frac{1}{4}$ 1924 bliver Kommunen Enejer, og Bygningen bliver da udelukkende Raadhus, hvorhos den vil blive udvidet saaledes, at den foruden Byraadssal rummer alle de for den kommunale Administration fornødne Kontorlokaler.*)

Det nye Ting- og Arresthus, der er beliggende mod Ø. ved Kirkegaarden, er opf. 1922-23 i 2 Stokv.

med Kælder efter Tegn. af Arkitekterne, kgl. Bygningsinsp. Packness, Aalborg, og Früstich-Nielsen, Aarhus, for c. 330,000 Kr. Det indeholder Retslokaler, Politikontor og Politistation samt Bolig for Arrestforvareren og Pl. for 16 Arrestanter. Ejers af Amtskommunen med $\frac{2}{3}$ og Købstaden med $\frac{1}{3}$.

Kommuneskolen, beliggende mod Grønnegade og Skolegade, bestaar af 2 Bygninger, hvoraf den mod Grønnegade er opf. 1892 for c. 107,000 Kr. (heraf har Grosserer M. C.

Raadhuset.

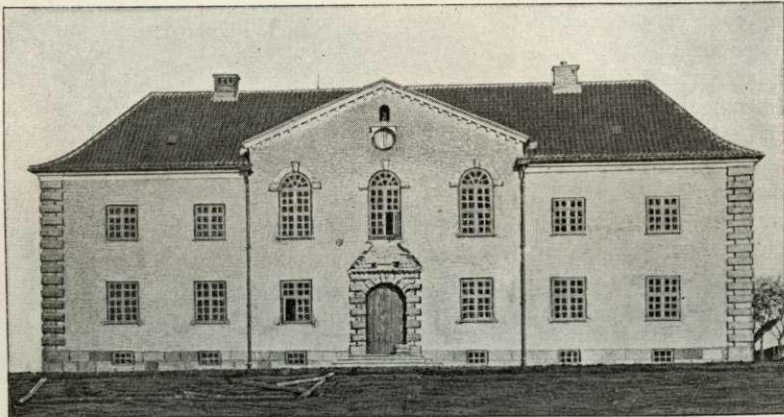
Holm skænket 80,000 Kr.) efter Tegning af Arkitekterne Momme og Olesen i 2 Stokv. med Kælder og et særskilt Gymnastikhus, medens den mod Skolegade er opført 1909-10 for c. 167,000 Kr. efter Tegning af Arkt. P. C. Petersen, Nykøbing M., ligeledes i 2 Stokv. med Kælder og særskilt Gymnastikhus. Skolen havde $\frac{1}{6}$ 1923 en Inspektør, 18 Lærere og 16 Lærerinder, 42 Klasser og 1310 Elever (676 Drengene og 634 Piger). Ved Skoleplan af 1923 er oprettet en treaarig Realafdeling, der forbereder til Præliminæreksamen. — **Teknisk Skole**, i Vettelsgade, er opf. 1899-1900 efter Tegn. af Arkt. Hoffmeyer, Aalborg, af røde Mursten i to Stokv. (Fabrikant N. A. Christensen har skænket 10,000 Kr. til Opførelsen) og har 6 Lærere og c. 75 Elever. — En privat **Realskole**, med Dimissionsret, i Nygade, er opf. 1885 i 2 Stokv. med særligt Gymnastikhus; den har 1 Bestyrer, 5 Lærere, 2 Lærerinder og 165 Elever. — **Handelsskolen**, der drives af Handelsforeningen, har Lokale i Kommuneskolen.

Morslands historiske Museum er stiftet 1901 paa Grundlag af en Saml. Oldsager m. m., som Gdr. J. K. Horsager, Ø.-Assels, skænkede til Nykøbing By. I en Del Aar var Samlingen til Huse i nogle Klasseværelser i „Teknisk Skole“;

*) Allerede for c. 1460 har Byen haft Raadhus, om hvis Beliggenhed dog intet vides. Men 1546 fik Byen overdraget Helliggejsthuset (se p. 313) til dette Brug. 1673 beskrevs det som en Bygn. i 1 Stokv. med Kælder og Kvist. Det nedlagdes 1694 og nedbrødes; Stenene brugtes til Kirkens Reparation. Først 1721 opførtes et nyt Raadhus paa samme Plads; det brændte 1748, og først 1757 byggedes et nyt i Algade.

men 1909 lykkedes det Museet ved Hjælp fra Stat og Kommune at blive Ejer af Hovedbygningen fra *Dueholm*, hvortil det da flyttedes. Siden da er Samlingen vokset stærkt, ikke mindst ved Gaver fra Øens Beboere. Af saadanne kan navnlig fremhæves en prægtig Samling paa over 1000 Genstande, næsten alle fra Oldtiden, som Kmhr. C. L. A. Steensen-Leth til Højris 1917 skænkede til Museet.

Dueholm var i den katolske Tid et *Johanniterkloster*; det var indviet til Johannes Døberen og Maria Magdalene, hvorfor det snart benævntes efter den ene, snart efter den anden af disse Helgener, undertiden ogsaa efter dem begge. I Dokumenter nævnes Klosteret første Gang 1371, men det kan ikke være meget ældre; thi i et Dokument af 1445, hvorved Paven stadfæstede Klosterets gamle Rettigheder, siges, at det er stiftet af Børglumbispens Svend, som dertil skænkede en Grund paa Dueholm og endvidere dertil henlagde Skt. Klemens Sognekirke i

Ting- og Arresthuset (under Opførelse).

Nykøbing; og denne Svend II Moltke blev Biskop i Børglum 1369 eller 1370. Klosteret styredes af en Prior, ogsaa undertiden kaldet Provisor, Kommendator eller Forstander; Brødrenes (Præsternes) Antal har i alt Fald til Tider været 12. Hertil kom imidlertid ligesom i andre Johanniterklostre en Del underordnede tjenende Brødre samt „indgivne Personer“, 3: Mænd eller Kvinder ofte af Lavadelen, som paa deres ældre Dage sikrede sig Underhold og Bolig for Livstid enten i Klosteret eller i egne derved opførte Huse; nogle af dem blev senere virkelige Medlemmer af Samfundet, idet de „tog Kors“. Som Vederlag for denne Alderdomspleje ydedes i Reglen Jordegods; andre Ejendomme skænkedes til Klosteret mod, at det skulde lade afholde Sjølemesser eller indrømme Ret til Bisættelse i Klosterkirken. Til de saaledes erhvervede, spredt paa Mors og i de nærmeste Herreder liggende Ejendomme føjedes endvidere, rigtignok efter lang Strid, Helliggejsthuset i Nyk., ved hvilket Klosteret havde grundlagt et Kapel (se p. 313), samt den tæt V. uden for Nyk. liggende *Skt. Jørgens Gaard for spedalske*, hvortil bl. a. hørte et Kapel og en Vandmølle (Skt. Jørgens Gd. nævnes første Gang 1418; hvornaar den nedlagdes, vides ikke). I nær Forbindelse med Dueholm stod Nykøbings Præstegilde, hvoraf ogsaa verdslige var Medlemmer. Fremdeles havde Klosteret en egen Skole, der efter Reformationen flyttedes til Nyk. (se p. 319). Forholdet mellem Kloster og By var ikke altid det bedste; af

og til havde de Ejendomstrætter indbyrdes. Paa Grund af Dueholms noget afsides Beliggenhed naaede Reformationsrøret forholdsvis sent hertil; da den katolske Gudstjeneste i Viborg Domkirke omtr. 1530 ophævedes, lod derfor Ærkedegnen den Messe, for hvilken Viborg Kapitel havde sin bedste Ejendom paa Øen Fur, fremtidig afholde i Dueholm; ligeledes styrede Prioren vistnok til omtr. 1538 Klosterets Anliggender. Aar 1539 fik Niels Lange til Kærgaard Klosteret og dets Bøndergods i Pant af Kronen for 1000 Dl., bl. a. med Forpligtelse til at holde Prioren og de tilbageblevne Munke med Klæder og Føde. Efterhaanden som Munkene uddøde eller forlod Klosteret (flere blev lutherske Præster ved Omegnens Kirker), vandt Pantet i Værdi, hvorfor Pantesummen senere forhøjedes til 1500 Dl.; 1558 levede endnu Prioren (1559 var han død) og nogle „Præster“. Efter at Lenet 1660 var forandret til Dueholm Amt, skødede Kronen 1664 D. Kl. og Ladegd. (33 Td. H.) og Gods (1335) for 48,771 Rd. til Admiralitetsraad Poul Klingenberg, men 1680 tilhørte den Leonhard Marselis' Enke Alette van de Camer. 1683 ejedes den af Kmr.

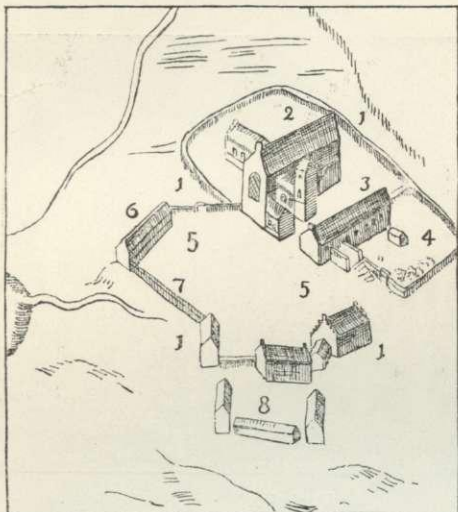

Dueholm.

Jok. Brockdorff og dernæst af Konferensrd. Poul Klingenberg til Højris, † 1723, hvis Enke Ulrikka Augusta v. Speckhan, † 1758, fik bevilget den Sædegaards Frihed 1727. Hun solgte 1752 D. (45 Td. H.), Gods (304) samt Tødsø og Erslev Sognes Kongetiende for 11,000 Rd. til Forpagteren Anders Tøttrup, † 1762, hvis Søn Poul Ulr. T. derefter ejede den til sin Død 1797. Hans Søn Landsdomm. Ferd. T. solgte s. A. sin Halvpart af D. (45, 137 og 406 Td. H.) til sin Broder Regimentskvartermester And. T., † 1840 som Etatsrd., der udvidede den gl. Have meget. Hans Søn Poul U. E. T. solgte 1845 D. for 165,000 Rd. til Agent Nik. Nyholm. Senere kom den til G. D. Pers, der frasolgte en Del af Jorderne og 1865 afhændede Gaarden (29 Td. H.) for 70,000 Rd. til Student Nik. Nyholm, Søn af Agenten. 1875 solgte han den for 226,000 Kr. til Kmjr. E. E. Hedemann, fra hvem den 1884 gik over til Otto D. Kaas, senere til Stamhuset Nedergaard, som 1899 solgte den for 91,000 Kr. til 3 Mænd fra Nykøbing, som udparcellerede den. Godset var frasolgt c. 1850. 1909 købtes Hovedbyggn. til Museum (se ovfr.).

Hvorledes Klosterbygningerne har set ud, fremgaar delvis af en Tegn. hos Resen, paa hvis Tid (c. 1670) det meste dog var forfaldent. Tilbage stod Dele af Klosterkirken, i hvilken der i den katolske Tid havde været Altre, indviede til Gudslegeme, Maria Magdalene, Skt. Anna, Vor Frue, Johs. Evangelist og Skt. Erasmus, Johs. Døberen o. fl. Den var dog nu kun lidt i Brug. Allerede 1573 havde Nyk. Borgere faaet kgl. Tilladelse til at tage den største af de 3 Klokker, „da disse sjældent brugtes til nogen Tjeneste“; 1614 fik de til Hjælp til deres

Sognekirke „den nordre Korskirke paa D. Kloster“ og 1630 noget af det gamle Taarn paa D. Kloster; 1706 var Kirken ifl. Bircherods Dagb. „for længe siden ruineret“, og der var da kun et Kapel tilbage, „dog ikke til gudeligt Brug“; om Munkenes Bygning siges, at her var Fæstald. Nu er der kun lidt tilbage. Hovedbygningen (overhvidtet) har endnu i Forsiden c. 16 m af den gl. Bygning, af Munkesten, med Kælder af Kamp og Munkesten (i Resens Tegn. er det den lille Bygning i Forgrunden, med takkede Gavle). Over Vinduerne ses 8 Spidsbuer, under hvilke der vistnok har været smalle Vinduesaabninger. Det tilsvarende Stykke paa Nordsiden synes at være fra samme Tid, idet der ogsaa findes Spor af spidsbuede Vinduer, og under et af disse er en lille, smal Glug, der lader formode, at de firkantede Kældervinduer paa Forsiden har haft en lign. Form. Den nyere Del af Bygningen er opf. i Slutn. af 18. Aarh. og er adskilt fra den gamle Del ved en tyk Mur, der vistnok tidligere har dannet Gavlen; thi Aaen, der nu gaar uden om Bygningen, løb tidligere ind under den nyere Del og har vistnok før bredt sig endnu mere og hindret Forlængelse af den gamle Del. Over og under Spidsbuerne er der indvendig smaa, firkantede Vinduer, hvor der før har været smalle Glugger, som er tilmurede udvendig. Oven over Skillemuren, der er delt ved et Loft, findes mægtige Egetræssparrer, der efter

Dueholm Kloster. Efter Resen.

1. Dueholm Klosters begreb. 2. Kloster-Kirke med sin Capel som nu med andre Bygninger er ganske forfalden. 3. Kornhuset, som tilforn har været Nonnernes Stue. 4. Smeddens have. 5. Borge-Gaarden. 6. Kornladen. 7. Øxenhuset. 8. Koe-Laden og Faare-Huset.

Sigende er tagne fra de tidligere store Skove, som Klosteret ejede paa Mors. Desuden er der en Sidebygning. I en Bygning (Resen Nr. 3) er der fundet Rester af gammel Mur. Hvor Kirken har staaet, er der opløjet Murbrokker og fundet Menneskeben. (Om D. se O. Nielsen, Dueholms Diplomatarium, Kbh. 1872; V. Lorenzen, D. i Medd. fra Foren. t. gl. Bygn.s Bevarelse 1909 p. 29; J. Lund, Dueholm og Mors, i Hist. Aarb. f. Mors 1920; om Navnet D. se L. J. Böttiger i Saml. t. j. Hist. 3. R. III p. 544).

Folkebiblioteket, ved Kirken, er opf. i 1921 (indv. ¹¹/₁₀) i 2 Stokv. af røde Mursten efter Tegn. af Arkt. P. C. Petersen, Nykøbing M., for c. 73,000 Kr. (heraf har Gross. M. C. Holm skænket 26,000 Kr., Prokurist Camillo Bang 25,000 Kr. og Nyk. Kommune 10,000 Kr.). Biblioteket er grundlagt 1912 (Jærnstøber N. A. Christensen skænkede hertil 8000 Kr.). Antal Udlaan 19²¹/₂₂ 38,200; Budget 3450 Kr., Bindtal 5300. (Se „Bogens Verden“ 1923 p. 42).

Sygehuset, i Østergade, er erhvervet 1870 af Amts- og Købstadskommunen og er fælles for disse. En ny Fløj tilbyggedes 1910 for 75,000 Kr. Det bestaar nu af 3 grundmurede Bygninger i 2 Stokv. og indeholder en Tuberkuloseafd. med 8

Senge, en medicinsk-kirurgisk Afd. med 42 Senge og en epidemisk Afd. med 20 Senge. En betydelig Udvidelse af den med.-kirurg. Afd. er umiddelbart forestaaende.

„**De Gamles Hjem**“, Emilievej, kommunalt Alderdomshjem, er opf. i 1914 i 2 Stokv. af røde Mursten efter Tegn. af Arkt. N. Kibsgaard, Nykøbing M., og udvidet 1919 og 1923. Har Plads for c. 60 svagelige Aldersrentenydere. — **Fattigaarden**, paa Markjorderne V. for Byen, er opf. 1873 og har 35 Pladser. Hertil hører et Landbrug paa c. 8 ha.

Stiftelser: **Nykøbing Hospital**, *Helligejst Huset*, i Toftegade, er opstaaet af et borgerligt Helligaandshosp. for fattige syge, af den Art, der i Middelalderen saa hyppigt fandtes i Købstæderne. Byens Borgere havde stiftet det, og Chr. af Bayern havde givet dem Tilladelse til „at have det i Værge og Forsvar“. Hospitalets Stiftelse falder mulig omkr. Aar 1440 og var betinget af, at Nyk. Borgeres gamle Stiftelse, Skt. Jørgens Huset (se p. 310), ved Henlæggelsen omtr. paa den Tid under Dueholm Kloster havde ophørt at virke efter sin Bestemmelse. Det til Hospitalet knyttede Kapel lagde derimod Dueholm Kloster Grunden

M. C. Holm og Hustrus Stiftelse.

til, og 1445 fik dette Pavens Tilladelse til at maatte fuldføre Kapellet, der skulde være et Lem af Skt. Hans Ordenen og Klosteret og være afhængigt deraf, dog Skt. Klemens Sognekirkens Ret ukrænket. Dette gav imidlertid Anledn. til en længere Strid mellem Borgerne og Klosteret, hvilket sidste gik af med Sejren, og med Kapellet fik det nu en vis Raadighed over Hospitalet. Dog vedblev dette at bestaa som en egen Stiftelse, under en Forstander. 1502 nævnes som Mulighed, at Hospitalet kunde blive omdannet til et virkeligt Helligaandskloster. Aar 1528 henlagde Fr. I efter Borgernes Henvendelse Hospitalet under Borgmestre og Raad i Nykøbing (fordi Dueholm „ej havde opholdt fattige Mennesker til Føde og Klæder“); Helligaandskirken blev 1546 givet Byen til et Raadhus. Chr. III lagde 1558 Karby Kongekorntiende og Fr. II Konge-Kvægtienden af 27 Sogne paa Mors til Hospitalet. Aar 1690 var der kun 5 fattige i Hospitalet. De gamle Hospitalsbygninger er forlængst forsvundne, ikke usandsynlig ødelagte ved Byens Brand 1560. Den nuv. Hospitalsbygning, med to Sidelænger, er opf. 1866 i eet Stokv. af gule Mursten (indv. $\frac{18}{10}$ 1866). Den ældste Fundats af $\frac{10}{12}$ 1558 ændredes 1845, hvorefter der skulde bo 12 Kvinder i Hospitalet; senere er den udvidet ved Bestem. af 1871, 1881 og 1892. Nu giver det fri Bolig til 10 Kvinder, som desuden faar aarl. 150 Kr. hver foruden Varme, Pleje og Sygdomshjælp; desuden faar 12 Kvinder uden for Hospitalet 100 og 12 andre 60 Kr. aarl. hver. Hospitalet ejede $\frac{1}{6}$ 1923 165,000 Kr. Bygningen er forsikret for 30,000 Kr. Det bestyres af en Forstander under Aalborg Stiftsøvrigheds Direktion og Sognepræstens, Politimesterens og et Byraadsmedlems

Inspektion. — **Det Klingenbergsske Hospital**, Toftegade, er opr. 1708 af Konferensrd. Poul Klingenberg, † 1723, og Hustru, med et Hus til 4 fattige, 2 Mænd og 2 Kvinder, der nyder fri Bolig og c. 200 Kr. aarlig. Den gl. Bygning brændte 1748 og genopførtes 1749; 1896 blev den afløst af en ny, i eet Stokv. Hospitalet ejede $\frac{1}{6}$ 1923 c. 80,000 Kr., men der anvendes kun paa Lemmerne omtr. 1000 Kr. aarl., medens Resten gaar til Eforen, den ældste af Stifterens Arvinger, som bestyrer det under Sognepræstens Tilsyn. — **Filtensborgs og Hustrus Friboliger**, Grønnegade, opr. 1890 af Gross. J. C. F., † 1891, og Hustru, med et to Stokv. højt Hus med 4 Friboliger for ældre, trængende Familier fra Byen. Senere har Enken skænket 8000 Kr., og den saml. Formue er c. 12,000 Kr. Stiftelsen bestyrer af Byraadet. — **Boschs' Stiftelse**, Klingenbergsgade, opr. af Muremester J.

Jærnstøberiets Administrationsbygning.

N. B., † 1885, med en to Stokv. høj Bygning med Fribolig for ældre, trængende Haandværkere i Byen. Stiftelsens Formue er c. 8500 Kr. — **Børneasylet**, Asylgade, er opr. 1881 af Gross. M. C. Holm, eet Stokv., opf. paa en af Kommunen skænket Grund; Plads for omtr. 50 Børn. Asylet ejer c. 36,000 Kr. — **Nykøbing Købstads Al-**

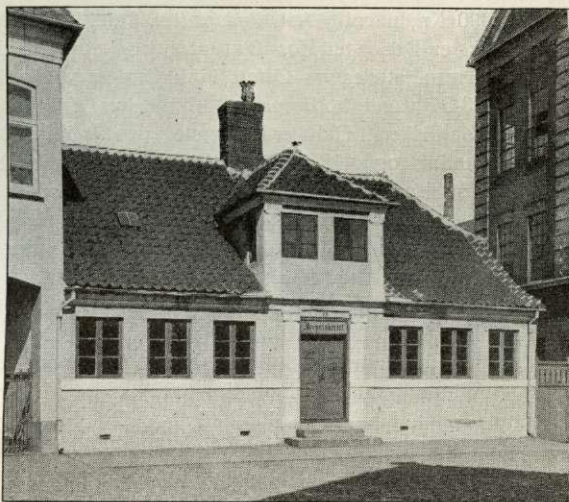
derdomshjem, i Skovgade, opr. af Jærnstøber N. A. Christensen, † 1914, og Hustru, med 2 Bygn. af røde Mursten, opf. 1903 og 1913 i 2 Stokv. efter Tegn. af Arkitekterne Hoffmeyer, Aalborg, og Früstich-Nielsen, Aarhus, og indeholdende 21 Friboliger for trængende Gamle, navnlig af Arbejderklassen. Stiftelsen ejer c. 92,000 Kr. — **M. C. Holms og Hustrus Stiftelse**, i M. C. Holmsgade, opr. af Gross. M. C. H., † 1892, og Hustru, med en i 1914 efter Tegn. af Arkt. P. C. Petersen, Nykøbing M., af røde Mursten opf. Bygn. i 2 Stokv. og indeholdende 12 Friboliger for gamle, trængende Familier, særlig Skibsførere. Stiftelsen ejer c. 54,000 Kr. — **Morten Nybyes og Hustrus Stiftelse**, i Nygade, opr. af Brolægger M. N., † 1917, og Hustru, indeholder 2 Friboliger for trængende Gamle. Stiftelsen ejer c. 4000 Kr. — **Bombebøssen** er stiftet 1857 med Formaal at støtte værdige og trængende Søfolk. Den ejer c. 17,000 Kr., der er opsparet af indkomne Gaver.

Gas- og Vandværket er anl. 1886 V. for Byen paa Dueholm Mark. Gasværket, der kostede 87,000 Kr., er udvidet 1905 og fl. Gange; 1912 indlagdes Filtreapparat. 19^{22/23} produceredes 611,806 m³ Gas. Vandværket kostede 63,000 Kr. og er senere udvidet; det drives ved Elektricitet. 19^{22/23} forbrugtes gennemsnitlig 1275 m³ pr. Døgn. — **Elektricitetsværket**, der er anl. 1909 af Kommunen, er fra $\frac{1}{4}$ 1921 overgaaet til et Interessentskab, „Morsø Elektricitetsværk“, der bestaar af Nykøbing Kommune og Andelsselskabet „Morsø Elektricitetsforsyning“. Værket, der forsyner Nykøbing og de fleste af Landkommunerne paa Øen med elektrisk Strøm, har gennem Kabel ved Vilsund Tilslutning til Elektricitetsværket i Tisted. Værket drives af 3 Dieselmotorer paa tils. 480 HK. og producerede i 19^{22/23}

970,735 KWT. — **Det offentlige Slagtehus**, ved Vesterbro, hvor den kommunale Kødkontrol foretages, er opf. 1909 for c. 34,000 Kr. I 1922/23 foretoges 2824 Slagtinger, og der indførtes 486 slagtede Dyr til Kontrol.

Om Jærnbanestationen se p. 318. — **Posthuset**, ved Vettelsgade, er en 2 Stokv. høj Bygn. af røde Mursten, opf. 1891-92 (taget i Brug $\frac{1}{2}$ 1892) efter Tegn. af Prof. V. T. Walther. — **Toldkammerbygningen**, ved Havnen, er opf. 1878 efter Tegn. af samme. — **Telegrafstationen** er i Nygade i Morsø Banks Bygning (2 Stokværk af røde Mursten, opf. 1915, Arkt. Früstich-Nielsen).

Af andre Bygninger nævnes: *Præstegaarden*, Toftegade, *Dommerboligen* med Kontorlokaler, Nygade, *Kapellanboligen*, Dueholmsgade, *Politi-mesterboligen*, Grønne-gade, *Haandværker-og Industriforeningen*, Al-gade, opf. 1891 i 3 Stokv. med en Sidebyg., hvori Festsal og Teater, *Jærnstøberiets Admi-nistrationsbyggn.*, opf. 1919, Arkt. Früstich Nielsen, *Morsø Afholds-hjem*, Nygade, *Arbej-dernes Forsamlings-hus*, Nørregade, *Sven-dehjemmet*, Aagade, *Bendix's Hotel*, Kirke-torvet.

Jærnstøberiets tidl. Kontorbygning (Holgersgade 1).

Paa Raadhustorvet er 1909 rejst en Bronze-statue af *Christian IX* (afsløret $\frac{16}{11}$), modelleret af Billedhugger R. Andersen. Ø. for Byen ligger den Kommunen tilhørende Plantage eller „Skoven“, 4,4 ha, anlagt i 1818, med smukke Anlæg, Kanaler og 4 Øer, forbundne med hvide Broer, samt Springvand (opf. 1889). I Fortsættelse af Plantagen er det meste af *Ørodde*, 36 ha, blevet beplantet, hovedsagelig med Naaletræer. N. for Plantagen er opf. en Pavillon og Ø. for den en Del gode Badehuse.

Gamle Huse. Byens ældre Kvarterer præges især af de kun 1 Etage høje, ofte ret langstrakte Empirehuse af Grundmur, der minder en Del om den i Tisted almindelige Type. Som et af de bedste fortjener *Holgersgade 1*, et nydeligt lille Kvisthus, at nævnes.

Indbyggertallet var $\frac{1}{2}$ 1921 8352 (1801: 651, 1850: 1398, 1901: 4492). Efter Erhverv fordelte Folkemængden i Købstaden 1911 (6918) sig i flg. Grupper: 3057 levede af Haandv. og Industri, 1173 af Handel o. l., 502 af Transport, 344 af Landbrug, 12 af Mejeridrift, 480 af Fiskeri, 339 af immateriel Virksomhed, 389 af Tyendegern. o. l., 289 af egne Midler, 184 væsentligst af offtl. Understøttelse, 149 var uden angivet Erhverv.

Skibsfart. Ved Nykøbing Toldsted var der ved Udgangen af 1920 hjemmehørende 12 Sejlskibe med en samlet Tonnage af 371, 51 Motorskibe med 1086

og 2 Dampskibe med 498 R.T., samt 329 Baade (under 4 R.T.). I den udenrigske Fart klareredes 1920 for indgaaende 67 Skibe med 2982 Tons Gods, deraf 15 Dampskibe med 862, for udg. 80 Skibe med 7610, deraf 31 Dampskibe med 5669; i den indenrigske Fart for indg. 82 Skibe med 4723, deraf 46 Dampskibe med 3517, for udg. 45 Skibe med 664, deraf 30 Dampskibe med 409 Tons Gods.

Ved Nykøbing Toldsted indbragte Indførselstolden 19^{20/21} 148,454 Kr., Tobaksafg. 127,534 Kr.

Fiskeri: $\frac{1}{2}$ 1924 var der i N. 70 Fiskere, der ejede 52 Fartøjer (deraf 27 Motorb.) til Værdi 66,700 Kr. og Redskaber for 86,200 Kr. Der fiskedes 1923 for 186,000 Kr., navnlig Aal, Rødspætter, Torsk og Sild.

Da Nyk. er Depotsted for Østersfiskeriet, skal dette omtales her. I 1850 opdagede man, at der var Østers i Limfjorden. Fiskeriet, der tilhører Staten, har siden 1853-54 været bortforpagtet. I Beg. var Afgiften ganske ringe, men med det stigende Fiskeri i Halvfjerdserne steg den til 240,000 Kr. aarlig. Midt i Firserne aftog Fiskeriet, og i 1885-90 standsedes det helt, idet man derved haabede at bringe Bestanden op igen. Siden 1890 har Fiskeriet atter været bortforpagtet; indtil 1910 fiskedes der aarlig kun $\frac{1}{2}$ -1 Mill., og Fiskeriet dreves i stor Udstrækning med Dykkere. Siden 1910 har Skrabning været den væsentlige Form for Østersfiskeri, og Antallet af opfiskede Østers saavel som Afgiften har været stigende (Afgiften har i visse Aar været over 300,000 Kr.). Den nuværende Forpagter er (fra 1920) Direktør Villars K. Lunn, Nykøbing. Fiskeriet drives nu med 11 Skrabebaade og 3 Dykkerbaade, hvorimod Briling spiller en ubetydelig Rolle. I Tiden $\frac{1}{3}$ til $\frac{1}{9}$ maa der ikke fiskes. I 19^{22/23} fiskedes c. 2 $\frac{1}{2}$ Million (1890: 586,000, 1914-15: 4,000,000), hvoraf 1,640,000 solgtes i København samt paa Sjælland med omliggende Øer, 455,000 i Jylland-Fyn, medens Resten udførtes til Sverige-Norge. Den aarlige Forpagtningsafgift er 50,000 Kr. forlods samt 70 % af det resterende Overskud udover 50,000 Kr. — Østerskompagniets Bygninger og Depot findes paa Ørødde; her findes et Bassin paa 0,6 ha til Opbevaring af Østers, ved et elektrisk Pumpeanlæg kan der tilføres 10 m³ friskt Vand i Minuttet. Ved Kompagniet beskæftiges i Sæsonen c. 100 Mand. Udenfor Limfjorden er Østersfiskeriet uden større Betydning. Ved Frederikshavn er der ikke fisket siden forr. Aarh.s Slutning. Ved den jyske Vestkyst fra Esbjerg ned til Grænsen findes en Del Østers. Fiskeriet her er bortforpagtet sammen med Limfjordsfiskeriet. Der har kun været fisket her i Vinteren 1922-23 (nogle faa tusinde Østers). — I 19^{22/23} udgjorde Statens Indt. af Østersregalet c. 130,000 Kr.

I Nykøbing afholdes aarlig 8 Markeder, i Jan., Febr., Marts og April med Heste og Kreat., i Juni med Heste, i Juli, Sept. og Okt. med Heste og Kreat. Torvedag hver Lørdag; hver 2. Lørdag mel. Mikkelsdag og Jul med lev. Kreat.

Al Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: N. A. Christensen & Co.s Jærnstøberi, grl. 1853, A/S, Aktiekap. 2 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., c. 400 Arb., aarl. Prod. 18,000 Kakkellovne, 8-9000 Komfurer, 70,000 Gryder foruden andet Støbegods, 3 Tobaksfabrikker (Th. Damborgs T., grl. 1858, c. 150 Arb., Morsø T. og A/S Chr. Kroghs T., Nykøbingafdelingen), Morsø Tekstilfabr., grl. 1851, c. 100 Arb., Morsø Hammerværk A/S (Aktiekap. 30,000 Kr., fabr. Landbrugsredskaber m. v.), 1 Ølbryggeri, 1 Rørvævsfabr., 2 Margarinefabr., 1 Skibsbyggeri, 1 Cement-Tagstensfabr., 1 Teglværk, 1 Savværk, 1 Mineralvandsfabr., Morsø Andelsslakteri (opr. 1914, c. 30 Arb., Antal Slagtninger i 1922 c. 24,000, heraf c. 22,000 Svin, hvoraf c. 19,000 eksporteredes), 4 Bogtrykkerier m. m.

I Nykøbing udgives 4 Aviser: „Morsø Avis“, grl. 1855, „Morsø Folkeblad“, grl. 1876, „Morsø Social-Demokrat“, grl. 1903, og „Morsø Venstreblad“, grl. 1923. Kreaturholdet var $\frac{15}{7}$ 1922: 250 Heste, 501 Stk. Hornkv. (deraf 353 Køer), 21 Geder, 63 Faar og 307 Svin (1914: 331).

Byens Øvrighed bestaar af en Politimester og en folkevalgt Borgmester. Byraadet bestaar af 13 Medlemmer, indbefattet Borgmesteren som Formand.

Finansielle Forhold. Indtægter 19^{20/21} (i 1000 Kr.): 880, deraf Ejendomsskatter 13, personlige Skatter 788, Formue- og Erhvervsindtægter 54; Udgifter: 832, deraf Byens Bestyrelse 33, offtl. Understøttelse 334, Skolevæs. 155, Rets- og Politivæs. 41, Medicinalvæs. 69, Gader, Veje og Kloakker 90, Renter af Gæld 46. Aktiver $\frac{31}{3}$ 1921: 2052, Gæld 914. Skatteproc. udgør 19^{23/24} 9,6, Ligningproc. 16,0.

Kommunens faste Ejendomme: Raadhuset, $\frac{1}{3}$ af Syge- og Epidemihuset, $\frac{1}{3}$ af Ting- og Arresthuset, Halvdelen af Elektricitetsværket, Skolen, Gas- og Vandværket, Slagtehuset, Fattiggaarden, De gamles Hjem, 6 Beboelseshuse, Plantagen, Dyrskuepladsen (købt 1903), Vejrmøllehøj i Indmarken, Holmen i Udmarken, Vandtaarnet paa Dueholm Mark og desuden nogle Marklodder m. m., i alt c. 15 ha.

Byens Politikorps bestaar af 7 Politibetjente samt en særlig Afdeling af Brandkorpset med Formand, 2 Assistenten og 24 Mand; af Kriminalpolitiet er i Byen stationeret 1 Betjent; Brandkorpset bestaar af 1 Brandinspektør, 2 Brandassistenter, 1 Sprøjtefører, 16 Brandsvende og 1 Hornblæser.

Pengeinstitutter: I *Spare- og Laanekassen for Nykøbing M. og Omegn* (opr. 1852) var $\frac{31}{3}$ 1921 Indsk. 8,550,522, Reserver 449,952 Kr. I *Nykøbing og Omegns Sparekasseforening* (opr. 1867) var $\frac{31}{3}$ 1921 Indsk. 1,448,342, Reserver 83,728 Kr. I *A/S Morsø Bank* (opr. 1876, begyndte 1873 som Filial af Landmandsbanken) var $\frac{31}{12}$ 1921 Aktiekap. 1,200,000, Indsk. 10,406,444 Kr. Endv. er der Filial af *Andelsbanken*.

Havnen, for hvilken der er gode Betingelser i den for vestl. og nordl. Vinde beskyttede Nykøbing Fjord, er i sin nuv. Skikkelse anlagt ifl. Bevill. af $\frac{20}{3}$ 1788 af Købmændene Chr. og N. Qvistgaard og Th. Jepsen; 1820 solgtes den til Kbmd. N. Faartoft, der 1843 for 6000 Rd. overdrog den til Byen, der straks foretog betydelige Istandsættelser og Udvidelser. Den er senere fl. Gange blevet udvidet og bestaar nu af et nordl. og et 1883 anlagt sydl. Bassin, der adskilles ved en Kaj, som 1894 er bleven gjort bredere; s. Aar anlagdes en Ophalingsbedding. Havnens Størrelse er 9170 m², Havnepladsens 19,890 m², Bolværkernes Længde 850 m; Dybden er i Indløbet 4 m, i det sydl. Bassin 4 m, i det nordl. 3,5 m. Havnevæsenet bestyres af Havneudvalget, der bestaar af Borgmesteren som Formand og 4 af Byraadet valgte Medlemmer. Havnekassens Formue var $\frac{1}{4}$ 1923 (med faste Ejendomme og Materiel) 274,673 Kr., dens Gæld 121,500 Kr. Indtægten af Havne- og Bropenge er aarl. omtr. 60,000 Kr. Ved Havnen er der to røde og to hvide Ledefyr; paa Ørodde er der et hvidt Ledefyr. Ved Havnen er der 1 Lods, der lodser til alle Steder mellem Tyborøn og Løgstør Grunde. Om Dampfærgenhaven se ndfr.

I gejstlig Henseende udgør Købstaden med Lødderup og Elsø Sogne eet Pastorat. Byen er Bopæl for en Dommer og en Politimester (se p. 290 fl.). Den hører under Tisted Amtstuedistr., Mors Lægekr. (Kredslægen bor her), og har 1 Apotek (opr. 1804; 1923 er der meddelt Tilladelse til Oprettelse af endnu et

Apotek). Den hører til Amtets 3. Folketingskr. (Opstillingskr.), for hvilken den er Valgsted, Mors Skattekr., Mors østre Vurderingskr., Amtets 4. Forligskr. og 5. Udskrivningskr.' 276. Lægd, samt er Sessionssted for Læggerne 243-76 af 5. Udskrivningskr.

Ved Postvæsenet er ansat 1 Postmester, 1 Kontrollør og 3 Assistenten; ved Telegrafvæsenet 1 Telegrafbestyrer og 4 Telegrafister, og ved Toldvæsenet 1 Toldforvalter, 1 Assistent og 1 Medhjælper.

Jærnbaner. Nykøbing er Endestation for Statsbanen *Skive-Glyngøre*. Ved Lov af $18\frac{1}{2}$ 1881 vedtoges Anlægget af Banen efter et let System; den er 29 km, aabnedes $\frac{1}{5}$ 1884 og kostede omtr. 1 Mill. Kr., hvoraf 304,000 Kr. refunderedes Staten af vedk. Kommuner. Sen. bekostede Staten et Dampfærgeanlæg over Sallingsund fra Glyngøre, hvis Havn Staten overtog ifl. Lov af $8\frac{1}{2}$ 1889, til Nyk. (inkl. Dampfærge kostede Anlægget $1\frac{1}{10}$ Mill. Kr.). Dampfærgehavnen i Nyk. tæt S. for Byens Havn, 3,5 m dyb, aabnedes $\frac{1}{10}$ 1889. Samtidig med Færgehavnen opførtes en midlertidig Stationsbygning i 1 Stokv., medens der ved Jærnbane-gade opførtes en 2 Stokv. høj Bygning, der tænkes benyttet til Station, naar Banen føres gennem Mors, men midlertidig er indrettet til Boliger for Banens Funktionærer. I 1922 er Anlægget af Banen over Mors blevet paabegyndt. — I Drifts-aaret 1921/22 befordredes med Statsbanerne 64,389 Personer fra Nyk. Totalvægten af Gods og Kreaturer ankommet til Nyk. udgjorde 26,226 og afgaaet fra Nyk. 19,855 Tons. — Nyk. staar i Dampskibsforbindelse med København og Byerne ved Limfjorden.

Historie. Nykøbing nævnes første Gang $10\frac{1}{7}$ 1299, da Erik Menved under Striden med Kirken for sin Gæld til Ærkebisp Jens Grand tilbød denne blandt andet Gods den „Købstad, som kaldes Nykøbing (nova civitas) paa Morsø“. Den var da altsaa Kongens By; senere har vel en af Kongerne skænket en Del af Byen til det nærliggende, i 14. Aarh.s Slutn. anlagte Dueholm Kloster (se p. 310), thi 1423 omtales, at Kongen og Klosteret ejede største Delen af Byen, d. v. s. Indbyggerne var vornede; selv Byens Borgmestre stod i Rang under en Selvejerbonde, hvad der fremgaar af Underskrifternes Rækkefølge paa de ældste Dokumenter. I 1396 holdtes Kongens Retterting i N. under Forsæde af den 14-aarige udvalgte Konge Erik af Pommern. Byen er rimeligvis opstaaet engang i 13. Aarh. paa den Holm, som endnu udgør Byens centrale Del. Her laa oprindelig Landsbyerne Vettels og Venner, og disse havde tillige med Byen Rolstrup som fælles Kirke den c. 1200 opførte Skt. Klemens Kirke, der ogsaa blev den unge Købstads Sognekirke. Selve Købstaden ligger mest paa Vettels' Grund; Ørøde kaldtes tidl. Vettelsør Odde; 1460 skænkede Kongen hele Vettels' Bymark til Købstaden. Dueholm laa derimod paa Venner's Grund. Begge Landsbyer er tidlig helt forsvundet, og Skt. Klemens Kirke blev af Klosteret, der i Slutn. af 14. Aarh. af Børglumbispen Svend Moltke havde faaet overdraget Patronatsretten til den, overladt Købstaden til Sognekirke. Det kan næppe betvivles, at Byen for en Del skyldet Klosteret sin Opkomst. Af gejstlige Stiftelser i Middelalderen kan nævnes Helligaandskapellet (se p. 313), et Præstegilde og et Skt. Gertruds Hus. Ved Vettels synes der, at dømme fra bevarede Stednavne, at have ligget et Kapel; 1782 bestemmes saaledes, at et Krammarked skal afholdes udenfor Byen ved Cappel-Led.

Ogsaa dens for Fiskeri, Sejlads og Handel heldige Beliggenhed har bidraget til dens Fremme, og den har efterhaanden indtaget en mere selvstændig Stilling overfor de gejstlige Herrer, hvad de mange Stridigheder med Klosteret vidner om. Dens Handelsprivilegier blev fl. Gange bekræftede og udvidede af Kongerne, saaledes 1460, da den fik Eneret paa Handelen paa Mors, 1560 og 1571. Byens vigtigste Indtægtskilde var indt. c. 1600 Sildefiskeriet i Limfjorden, der da var meget rigt. N. vedblev dog i hele den nyere Tid at være en lille By; 1672 havde den kun 343, 1769 547 Indb. For en Del skyldtes dette nok de voldsomme Ildebrænde. Aftenen før Christi Himmelfarts Dag 1560 brændte hele Byen (bl. a. „Provstegaarden“) paa 14 Huse nær, hvorfor den under $3\frac{1}{7}$ s. A. i 3 Aar fritoges for al Landsknægtehold og Byskat, ligesom den fik Lov til at benytte det Skib, som ellers udrustedes til Rigets Tjeneste, til at hente Tømmer med; det ser nu ud til,

at Bønder og Præster købte flere af de afbrændte Gaarde uden at opbygge dem eller betale Skat af dem; ²⁷/₃ 1569 indskærpes det, at begge Dele maa gøres; ⁴/₃ 1573 eftergaves Restancen af tidl. Aars Skatter, da Borgerne ved Ildbranden og anden Skade var saa forarmede, at de ikke kunde betale den; 1603 afbrændte ¹/₃ af Byen, og der tilstodes 5 Aars Skattefrihed; ⁹/₁₀ 1628 brændte 21 Huse ved Vaadeild, og herunder gik Dueholm Klosters Arkiv op i Luer, de brandlidte fik ved denne Lejlighed 2 Aars Skattefrihed; 1690 var der en større Brand, der særlig hjemsøgte Holmen; ²⁰/₆ 1715 brændte den bedste Del af Byen omkr. Kirken, som led en Del, og de brandlidte fik 10 Aars Skattefrihed; og ²⁴/₃ 1748 brændte 48 Gde till. med Kirketaarnet og Raadhuset; de brandlidte fik bevilget 2000 Rd. af Konsumtionen i Byggehjælp, paa Betingelse af, at Husene skulde være teglhængte. Kejserkrigen og Svenskekrigene bragte Byen store Byrder som Indkvartering og Krigsskatter. Hvor stærkt Brandene prægede Byens Ydre, ses bl. a. af en Synsforretning fra 1698, der opgiver, at der kun fandtes Bygning paa 121 af Byens Grunde, medens 119 laa øde. Fra 1700 mærkes dog Opgang; Korneksporten til Norge tager Fart. Dog hæmmedes Sejladsen stærkt ved de vanskelige Besejlingsforhold paa Limfjorden (Løgstør Grunde); her maatte man oprindeligt overlære Ladningen i Lægtene. Ved Agertangens Gennembrud 1835 opnaaede man fri Sejlads til Vesterhavet, og Skibsfarten fik et stort, men kortvarigt Opsving, og Byen opnaaede at faa eget Toldsted 1841. Først ved Anlægget af Fr. VII's Kanal ved Løgstør blev Søvejen stabiliseret, og dette sammen med Jærnbaneanlæggene og Færgeforbindelsen har bragt Byen yderligere Fremgang. Det er i vore Dage en betydelig Handelsby, der kan regne hele Mors og en Del af Salling til sit Opland, og det er en By med højt udviklet Industri.

Klostreskolen, der oprindl. havde været i Nykøbing „mellem Byen og Møllen“, men før 1427 var flyttet til Dueholm, blev atter efter Reformationen flyttet til Nykøbing, hvor den bestod indtil 1739 som Byens Latinskole. Det var Vendsyssels første Superintendent, Peder Thomsen (han boede i N. fra sin Tiltrædelse og til 1542), der skaffede Byen Skolen og ophjælp den ved at henlægge Kalentets forsk. Ejendele til Skolens og Kirke-tjenernes Nytte. Kongen skænkede 1547 6 Gde paa Mors til en Skolemesters Underhold. Skolebygningen, opf. c. 1561, laa paa Kirkens Jord mod Toffegade. (Om Sk. se F. E. Hundrup, Lærerstændens ved de nedlagte Latinskoler i Hjørring m. m. i Progr. for Aalborg Kathedralsk. 1871, og Kirkeh. Saml. 3. R. III p. 426, 4. R. I p. 772 fig., 5. R. II p. 335).

Rolstrup har været en Hovedgaard. Niels Bugge til Hald havde givet den til Medgift med sin Søsterdatter til Ridder Saxe Pedersen, hvis Enke Fru Katrine solgte den til Hr. Ebbe Strangesen. Dennes Enke gav den 1407 til Dueholm Kloster. Væbneren Peder Clausen, der 1481 nævnes til R., og (hans Svigersøn?) Lars Rekhals, der nævnes til den 1502, havde den vist kun i Forlening. 1665 blev den (12 Td. H.) af Kronen skødet til Skibskapt. Mour. Brun. 1688 købte Fru Christine Blücher en Part af den og 1690 Peder Brønndorph Resten. 1844 tilhørte den Math. S. Mulvad, 1870 H. B. L. Olesen, som 1882 solgte den (17 Td. H.) til I. P. Madsen, der 1886 afhændede den til Emallør S. P. Christensen. 1890 købte Kmjkr. O. D. Kaas til Dueholm R. for 135,000 Kr. Nuv. Ejer N. P. Toff. Nu er den tildelede udstykket.

Byen var 1779-85 Garnisonssted for en Afdeling af det sjæll. Infanteriregiment. — I N. er født Prof. Christen Mortensen Morsing, † 1554. — Paa Markjorderne, nedent for Vejrmøllehøj, har der ligget en hellig *Skt. Hans Kilde* (se Hist. Aarb. f. Mors 1920 p. 92).

Paa Markjordernes sydligste Del har der været en Samling af c. 20 Gravhøje, men de er nu alle sløjfede. Ogsaa Gravhøjen Eghøj SV. for Rolstrup er sløjfet.

Byen har tidligere været henregnet til Morsø Nørre-Herred.

Litt.: C. Schade, Beskr. over Øen Mors, Aalborg 1811, p. 36 fig. — O. Nielsen, Dueholms Diplomatarium, Kbh. 1872, p. XVII fig. — A. Hansen, En Fortids- og Fremtidsby, i „Jylland“ 1892, p. 78 fig. — Chr. Villads Christensen, N. paa Mors 1299-1899, med et Tillæg af Vilh. Hansen, Kbh. 1902. — C. B. V. Hansen, Saml. af Fundatser og Bestemmelser vedr. Legater og milde Stiftelser i Nyk. paa Mors. Nyk. 1906. — S. Ditlevsen, Smaatræk fra Slavekrigen i N. paa Mors 1848, i Aarb. f. Tisted A. 1914. — J. Østergaard, Barndomsrerindr. fra Nyk., i Hist. Aarb. f. Mors 1919. — Samme. Sæder og Skikke i Nyk. i min Barndom i Halvtredserne, sstds. 1920. — Et Videbrev for N. fra 1460 er trykt i Bjerger og Søegaard, Dske Vider og Vedt. II p. 38.